

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

Előzetes jelentés¹

L. Nagy Márta

A lelőhely

A bemutatásra kerülő késő bronzkori lelőhely (1. kép) már nem ismeretlen a Tisza-vidék bronzkori települései között. Több bronz- és edénydepó (L. NAGY 2012.), illetve rituális temetkezés (URÁK–MARTA 2012.) került innen közlésre az elmúlt évek során. Jelen tanulmányomban a település belső szerkezetét mutatom be.² A késő bronzkori település két különböző időben feltárt lelőhelyrészt foglal magába: az egyik Nyíregyháza keletről elkerülő út nyomvonalán 24. lelőhely, a másik Nyíregyháza–Oros, Mega Park néven szerepel.³ A két feltárt területet csupán a 41-es út választja el egymástól (2. kép). A II. József-féle I. katonai felmérésen jól látszik (3. kép), hogy a település központi része egy észak–déli platón található.⁴ A dombhátat keleti, nyugati és déli oldalról mocsaras, mélyen fekvő rész határolja. A települést egy észak–déli vízfolyás (ma Balkányi főfolyás, melynek elődje a Kálló-ér volt) osztotta két részre, melynek vonalában természetesen nem került elő objektum, és itt a települést határoló árokrendszerek is megszakadtak.

1. kép

A lelőhely elhelyezkedése Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Fig 1

Situation of the site in Szabolcs-Szatmár-Bereg County

¹ Jelen dolgozat az angol nyelvű L. NAGY 2015. tanulmány részben átalakított változata.

² Munkám során nyújtott pótólthatatlan segítségükért köszönetet mondok Istvánovits Eszternek, Veszprémi Lászlónak, Mester Andreának és Magyar Andreának.

³ A Nyíregyházát keletről elkerülő út 24. lelőhelyének feltárása 2004 júniusa és novembere közt, a Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyé 2010 áprilisa és decembere közt folyt. Az egyszerűség kedvéért a két lelőhely együtt Mega Park néven szerepel a továbbiakban. A lelőhelyen a késő bronzkoron kívül kora vaskori, szarmata, avar és honfoglalás kori település részleteket és temetőket tártak fel.

⁴ Tengerszint felett 112 m magas, 280 méter hosszú, 190 méter széles.

2. kép

A lelőhelyen feltárt késő bronzkori objektumok

Fig 2

Late Bronze Age features excavated at the site

színre épített házak inkább jellemzőek, addig a Hajdúbagos–Cehăluț csoport (hazai és romániai) településein számos félig földbe mélyített épület maradványa került elő,⁷ és elképzelhető, hogy ez a

Az objektumok típusa, funkciója

Épületek

A Nyíregyháza–Keleti elkerülő út 24. lelőhely területén épületre utaló nyom nem került elő, míg a Mega Park területén 13 olyan objektumot (I–VI. tábla) bontottunk ki, melyek esetleg funkcionálhattak házként, illetve valamilyen melléképületként.⁵

A feltárt épületmaradványok mindegyike félig földbe mélyített. Alapterületük átlagosan 15 m² alatt van, ettől csak két épület mérete tér el: az egyik 17, a másik 23,5 m². Öt esetben sikerült cölöplyukakat megfigyelni, illetve még egy esetben valószínűsíthető a meglétük. Közülük három esetben tűzhely is volt az épületen belül, egy esetben pedig ledöngölt padló. Bár cölöplyuk nem, de tűzhely és ledöngölt padló volt még ezen kívül két objektumban. A Kárpát-medence keleti területein és az attól keletre eső térségekben egyaránt megfigyelhetők a földfelszínre épített és a félig földbe mélyített házak (V. SZABÓ 2004. 140–141., 18. lábjegyzet). Telepünkön kizárólag félig földbe mélyített épületmaradványok kerültek elő. Méretük kisebb a Kárpát-medencében átlagosnak mondható 20–60 m²-es épületekénél. Ritkább, de nem egyedülálló ez a mérettartomány a középső és a késő bronzkorban.⁶ Míg a Gáva kultúra magyarországi településein a földfel-

⁵ Leírásukat lásd a Függelékben!

⁶ Petea–Csengersima: 566. objektum (380x300 cm), 569. objektum (258x304 cm) (POP 2009. 29.); Őr–Őri-tag: 9. objektum (310x364 cm) (L. NAGY–SCHOLTZ 2009. 227.); Bükk-szentlászló–Nagysánc: 2. ház (204x210 cm); Felsőtárkány–Várhegy: 1. ház (300x600 cm) (D. MATÚZ 1997. 211.); Doboz: 8. objektum (480x400 cm) (V. SZABÓ 2004. 138.); Petea–Csengersima: S9 complex 4 (244x260 cm), S15 complex 1 (218x315 cm) (MARTA 2009. 59.); Börcs–Paphomok-dűlő (220–300 cm széles, 350–600 cm hosszú házak) (FIGLER 1996. 11.); Köröm–Kápolna-domb: 10. objektum (435x350 cm) (B. HELLEBRANDT 2015. 200.).

⁷ Crasna–Csereoldal: 5,7 és 10 m² alapterületű házak (BEJINARIU–LAKÓ 2000. 158–159.); Nyíregyháza–Tesco: 22,7 és 7 m² alapterületű házak (NAGY 2007. 126., 128.); Nyíregyháza–Oros, „Úr-Csere”: 281. ház (430x300 cm) (MARTA–SANA–BEJINARIU–L. NAGY–BERENDI 2010. 15.); Recea–Valea Sulduba: 7–24,5 m² alapterületű házak (BEJINARIU 2009. 186.).

hagyomány később is továbbélt. Ez utalhat a Kárpát-medence közelebbi keleti kapcsolataira, mivel ezen a térségen (egészen a Gáva kultúrkomplexum Dnyeszter menti határáig) egyre gyakoribbak a félig földbe mélyített épületek (V. SZABÓ 2004. 141.).⁸ A fennmaradó hat objektumnál felépítményre utaló nyomot nem találtunk, padlót vagy tűzhelyet sem, igaz, két ízben a későbbi gödrök szinte teljesen megsemmisítették a bronzkori jelenségeket. Felmerülhet ezek esetében, hogy nem ásták elég mélyre a tartóoszlopokat, esetleg talpas vázszerkezetű épületek lehetek (V. SZABÓ 2004. 143. 23. lábjegyzet), nem feltétlenül lakó, hanem egyéb gazdasági funkcióval (melléképület). A késő bronzkorban oly jellegzetes hosszú házra utaló nyom a feltárt részen nem került elő.

A házakat két irányban tájolták, nagy részük észak–déli, három kelet–nyugati tájolású volt. Az egymástól eltérő orientációjú épületek jelezhetnek eltérő időbeli fázisokat.

Tűzhelyek, kemencék

Tűzhelyeket, kemencéket csak a település északi felén sikerült megfigyelnünk.⁹ Egyrészt a házakon belül fordultak elő: általában az északnyugati vagy a délnyugati sarokban. Közülük sok esetben csak a tűzhely helyét és esetleg a platni maradványait sikerült regisztrálnunk. A tűzhelyek, kemencék nagyobb része a házak mellett (2529., 2598., 5230. objektumok) vagy a házak között (154., 165., 253., 3268. objektumok) volt. A tűzhelyek nyílt rendszerűek. Formájukat sok esetben már nem lehetett megfigyelni, szinte mindig csak a platni töredéke került elő. Három esetben munkagödröt is feltártak. A 2598-as kemencénél (VII. tábla 1.) igen nagy mennyiségű, finoman kidolgozott, többnyire egész edény, illetve néhány edénytöredék fordult elő

3. kép

A lelőhely a II. József-féle I. katonai felmérésen

Fig 3

The site on the 1st Military Survey Map

⁸ Félig földbe mélyített házakat ismerünk még Románia (Mediaș: ZAHARIA 1965. 84–85.; Porumbeni Mari: SZÉKELY 1966. 31.; Teleac: VASILIEV–ALDEA–CIUGUDEAN 1991. 37–38.; Grănicesti: LÁSZLÓ 1994. 53–54.; Petea–Csengersima, Lazuri és Călinești Oaș: MARTA 2010. 115., 183.), Moldávia (Costești: LEVIŢKI 1994. Fig. 7: 1; SAVA 1998. 271.) és Ukrajna (Szolotvino: KOBAL' 1996. 120. Fig. 8) területéről is.

⁹ Leírásukat lásd a Függelékben!

(VII. tábla 2–8.). Ezek az objektumok a késő bronzkori településeknek általános tartozékai (D. MATÚZ 1997. 211–213., V. SZABÓ 2004. 139., BEJINARIU 2009. 187–189.).

Gödrök, kutak

A településen lévő gödrök átlagosan 50–70 cm mélyek, kör alaprajzúak, egyenes falúak (VI. tábla 6–8.). E típusnál két alkalommal sikerült megfigyelniük kítapasztás nyomát. Funkciójuknál felmerülhet, hogy az állati takarmány tárolása használhatták (V. SZABÓ 2004. 139.). Méhkas alakú gödör több (60 db) került elő a településen, de kítapasztás nyomát csupán egyetlen esetben sikerült regisztrálnunk. Itt a gödör alján, a vastag tapasztás közepén egy tojásdad alakúra megmunkált kő feküdt. 9–10 gödörnek az aljánál 1–3 cm vastagságban kiégetésre utaló koromrétegeket dokumentáltak az ásatók. Ezekben az esetekben felmerülhet az élelemtároló funkció, különösen, hogy néhány helyen ezek a méhkas alakú gödrök kis területen koncentráálódtak a házak közötti részekben. Hasonló példát ismerünk Nyíregyháza–Pazonyi út, Tesco és Shell üzemanyagtöltő állomás lelőhelyéről (NAGY 2007. 130.) és Poroszló–Aponhátról (V. SZABÓ 2004. 10. kép 2.). Előkerült néhány olyan nagy gödör, illetve gödörkomplexum (főként házak szomszédságában), amelyekből nagy valószínűséggel a fal tapasztásához vagy a kerámia készítéséhez szükséges agyagot bányászták ki (hasonló Jánoshida: V. SZABÓ 2004. 1. kép 2.). Meglehetősen sok gödörben (43 objektum) volt nagyobb mennyiségű paticstörredék,¹⁰ közöttük vesszőfonat lenyomatos és ívelt darabok, melyek házak felépítményéhez tartozhattak, illetve padka, esetleg kemence felületét boríthatták. Szintén gödrökből kerültek elő az őrlőkövek, illetve azok törredékei, melyek a mezőgazdasági tevékenység fontos bizonyítékai.

A gödröknek nem csupán profán funkciója lehetett. Számos olyan objektumot tartunk számon, amelyekbe egyértelműen rituális céllal helyeztek emberi maradványokat (URÁK–MARTA 2011., KIRÁLY 2013. 36.), edényeket, állatsontokat, őrlőköveket (L. NAGY 2012. 255–259.) vagy fémdepókat (193., 2196., 2550. objektumok). A településen belüli rituális tevékenységre számos lelőhelyről ismerünk példát ebből az időszakból (KALICZ–KOÓS 1997. 69–70., MARTA–BEJINARIU–SANA–L. NAGY–BERENDI 2010. 203., SZEVEÉNYI–PRISKIN–CZUKOR 2014. 40., 44.).

A függelékben leírt négyszögletes átmetsetű, csapolással összeillesztett deszkaládával bélelt kút (VIII. tábla 11., 13.) a hazánkban eddig ismert késő bronzkori kutak között nem ismeretlen típus (HORVÁTH–SZILAS–ENDRÓDI–HORVÁTH 2001. 121. 4. kép, V. SZABÓ 2004. 140.).

Emellett még előkerült néhány igen mély gödör, melyek esetében felmerült a kút funkció, bár ezekben épített struktúrákat nem lehetett megfigyelni.

Árkok, erődítések

A települést északról – ahol nem volt természetes védelme – két, párhuzamosan futó árok vette körül, melyek nyugati oldalról is lehatárolták. A településen átfutó egykori patakmedernél természetesen mindkét árok vonala megszakad a patakmeder szélességében. A belső, szélesebb árok a település központi, legmagasabb platóján lévő legintenzívebb településrészt, valamint az ezen kívül eső területsávot övezte, ahol az épületek nagy része található. Az ezzel párhuzamosan, tőle északra 100 méter, nyugatra már csak kb. 30 méter távolságra lévő, valamivel keskenyebb árok szolgálhatta a településen belül lévő állatállomány védelmét a település életének egy szakaszában. Ezen a külső árkon kívül az északi részen már csak egyetlen objektum került elő (a 34 karperecet rejtő 2196. gödör), viszont a település délnyugati részén ezen az árkon kívül is jócskán akadtak késő bronzkori gödrök, árkok, sőt nem egy objektum vágta a külső árkot. A belső árok (517., 4572., 4970.

¹⁰ Több esetben megfigyelték, hogy akár 5–30 cm vastagságban is előfordultak a paticstörredékek.

objektumok) legkisebb szélessége 185 cm, legnagyobb szélessége 300 cm, mélysége átlagosan 100–130 cm. 455 méter hosszan lehetett követni (IX. tábla 1–2.). Egy helyen a belső árok alján 25 méter hosszan lehetett követni egy beomlott égett, paticsrögös réteget. Egy másik szakaszon kb. 2 méter hosszan szintén égett vörös és kormos réteget dokumentáltak (IX. tábla 3–4.). Ezek lehetnek a védőpalánk nyomai. A település déli felén az árok belső oldalán néhány cölöplyukat lehetett megfigyelni. Ezek akár egy palló nyomait jelenthetik, melyen ki és be közlekedtek a településre. Folytatását az északi részen már nem lehetett követni, itt teljesen megbolygatták a területet a császárkori objektumok.

A külső árok (5014., 5037. objektum) szélessége 60–140 cm, mélysége 15–30 cm. Vonalát 600 méter hosszan lehetett követni (X. tábla 1., 3.). A település keleti határánál több ágra szakadt. Az egyik árokszakas alján egy kupacban több edény töredékei (X. tábla 5.) valamint egy két darabos aranykarika „depó”¹¹ került elő (X. tábla 2., 4.).

A Tiszától keletre eső alföldi részen és az északnyugat-romániai területeken eddig kutatott késő bronzkori településeknél több esetben találkozhatunk sánkra és/vagy védő/kerítőárokra utaló nyommal (BANNER 1939., KALICZ–KOÓS 1997. 70., RUSU–DÖRNER–ORDENTLICH 1999. 144. Abb. 17–18., V. SZABÓ 2004. 144., CZAJLIK 2006., LICHTENSTEIN–RÓZSA 2008., SZEVERÉNYI–PRISKIN–CZUKOR 2014. 44.). Térben legközelebbi párhuzama a településtől 1,8 km-re fekvő Nyíregyháza–Oros, „Úr-Csere” Hajdúbagos–Cehăluț lelőhely, ahol szintén egy 2,5–5,5 méter széles árok és védőpalánk határolta a késő bronzkori települést (MARTA–SANA–BEJINARIU–L. NAGY–BERENDI 2010. 11–12.), valamint a 6,5 km-re lévő Nyíregyháza–Pazonyi út, Tesco és Shell üzemanyagtöltő állomás lelőhely, ahol egy 200–220 cm széles, 50–100 méter mély árokszakaszt lehetett megfigyelni a település körül (NAGY 2007. 130.).

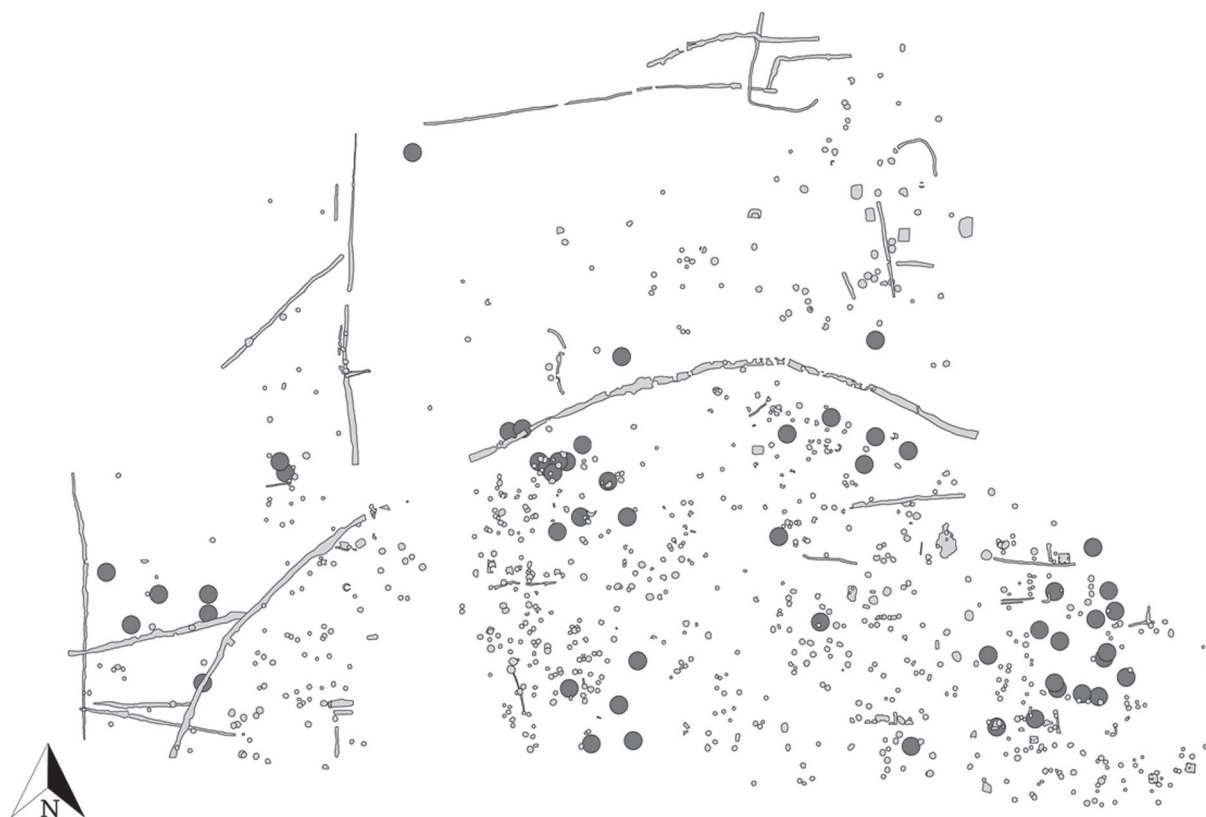
A településen még sok, sekélyebb árok került feltárássra, melyeknek számos funkciója (V. SZABÓ 2004. 144.) lehetett.

Kerámia és fémleletek

A település korát, belső kronológiáját pontosan meghatározó kerámia- és fémleletek feldolgozása még folyamatban van. Általánosságban elmondható, hogy a finom, díszített és a durvább házi kerámia egyenletes eloszlásban került elő a gödrökben, házakban.¹² Természetesen van néhány olyan objektum, amelyek tartalmazzák azokat a „rétegspecifikus” leletgyűtéseket, amelyek szakrális cselekményre, egy esetleges elit luxusfogyasztására utalhatnak (JOCKENHÖVEL 1990. 224., V. SZABÓ 2004. 147.). Ide tartoznak a 11 edénydepó edényei, melyek szinte kivétel nélkül a nagy,

¹¹ Hasonló jelenséget figyeltek meg Sântana késő bronzkori lelőhelyen, ahol a települést övező harmadik sánc árkában egy 23 db-os aranykincset rejtettek el (GOGALTAN–SAVA 2012. 67.).

¹² Jellegzetesen korábbi, még egyértelműen a Hajdúbagos–Cehăluț csoport leletanyagához tartoznak a bütyök körüli kannelúrák és bütyök körül bebökődött pontsorral díszített edények (VI. tábla 9.). Meglehetősen gyakoriak a behúzott peremű, bütyökkel tagolt tálak (III. tábla 6., IV. tábla 5., VI. tábla 17., VII. tábla 6.). Előfordul a csücskös, síkozott vagy turbántekercses peremű, valamint a kihajló peremű mélyebb, nyomott gömbös hasú tál (I. tábla 3., VII. tábla 8.). Nagy számban van jelen a leletanyagban a durvább kivitelű (III. tábla 4., 11.), ujjbenyomkodással tagolt bordás tárolóedény (VI. tábla 12., VIII. tábla 4.), a finom kidolgozású, nagyméretű, nyomott gömbös (II. tábla 6., VI. tábla 14., VIII. tábla 3.) vagy kettőskónikus testű, kannelúrával díszített edények (III. tábla 5., 12.), melyeknél gyakori a perem síkozása (VI. tábla 5.). Bögréik között megtalálhatóak a nyomott gömbös testű (I. tábla 4., II. tábla 6., III. tábla 10., VII. tábla 2., VIII. tábla 5.) és a kihajló peremű, éles válltörésű, perem fölé húzott fülű darabok (VII. tábla 4.). Az edények oldalát gyakran borítja függőleges vagy ferde kannelúra (I. tábla 7., III. tábla 5., 12., IV. tábla 8., VI. tábla 13., 15–16., VII. tábla 3., VIII. tábla 6., 9., 10.). A nyakat íves vonalkötegekkel vagy vízszintes kannelúrákkal tagolják (I. tábla 5–6., 8., II. tábla 5., III. tábla 3., VI. tábla 3., 11., VIII. tábla 12.). A finomabb, vékonyabb falú edények esetében találkozunk grafit használatával (VII. tábla 5., 7.). Mivel a leletanyagban a bemutatott táblákon csak töredékét lehetséges ismertetnem, a részletesebb kronológiai elemzéstől eltekintek.

4. kép

A Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyen talált késő bronzkori fémek szóródása

Fig 4

Distribution of Late Bronze metal finds at site Nyíregyháza–Oros, Mega Park

díszes, finoman kidolgozott kerámia kategóriájába sorolhatóak.¹³ Funkciójukat tekintve áldozati szertartások kellékei lehettek (L. NAGY 2012. 264–268. Taf. 1–8).

A településen előkerült még két bronzdepó és két aranydepó. A 34 darabos bronz karperec depó (XI. tábla 1–2.),¹⁴ valamint a két – öt (X. tábla 6.) és kettő darabos (X. tábla 2.) – aranydepó¹⁵ az ópályi horizontra keltezhető, míg a közel 1700 darab ép és törött bronztárgyat/töredéket és öntő-rögöt tartalmazó 2550. bronzdepót (XI. tábla 3–4.) tárgyai¹⁶ a kurdi horizontba sorolják.¹⁷

¹³ Az edénydepók kerámiáinak kronológiai meghatározása: L. NAGY 2012. 259–260.

¹⁴ A karperec depó a települést határoló külső árok mellett, azon kívül került elő. A kör, illetve rombusz átmetszetű, rovátkolt karpereceket meghatározott sorrendben helyezték az edénybe: alulra tették a félkész példányokat, felülre a tökéletesen kidolgozott darabokat.

¹⁵ Az egyik aranydepó a település keleti szélén – ahol a mocsaras mélyedés indult –, a másik a települést északról (ahol nem volt természetes védelme!) határoló árokszakaszok egyikében volt. Egyikhez sem tartozott edény.

¹⁶ Félholdas és egyenes kávájú, valamint nyugati típusú tokos balták, markolatnyújtványos kardok/török, ívelt pengéjű lánzsacsúcsok, késmarkolatok, nyakkorongos csákány, szárnyas balták, három bordás, horgos és egygombos markolatú sarlók, kör és C átmetszetű, rovátkolt karperecek, Noua típusú, kettőskónikus fejű tűk, bronz lemezövek, kör alakú bronzpitykék, pajzs alakú hátú fibula, nagy számban fűrészlemezek és rengeteg bronzrög volt a depóban. A depó súlya 55,9 kg.

¹⁷ A fent említett depókat és azok kronológiai elemzését a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat rendezésében megtartott Múzeumi Világnap alkalmából mutattuk be egy előadás keretében 2010. május 18-án: L. Nagy Márta – Istvánovits Eszter: Nyíregyháza–Mega Park: késő bronzkori kincsleletek.

Az objektumokhoz köthető bronztárgyak mellett a településen fémkereső műszerrel¹⁸ is nagy mennyiségű bronztárgy került felszínre. Ezek szóródása nagy (4. kép), a bronztöredékek gyakorlatilag a település egész területén megtalálhatóak. Két helyen észlelhető sűrűsödés: az egyik az egykori vízfolyás medre melletti területen, a másik pedig a település keleti szélén, mindkét esetben a belső árkon belül. Hasonlóan nagy mennyiségű bronzlelet került elő a Gáva kultúra baksi településén (V. SZABÓ 2011. 93–95., 97–100., 103.).

Az egyik aranydepót a település szélén helyezték el, ami gyakori szokás a Gáva kultúra településein (MOZSOLICS–HEGEDŰS 1963. 252., KEMENCZEI 1982. 73–78., NÉMETHI 1990. 32., KOBALY 2007. 592–599., MARTA 2009. 226.). Egy esetben tudtuk megfigyelni, hogy egy kb. 70 méter átmérőjű körön belül volt egy-egy edény és bronzdepó (hasonlóan a baksi településhez: V. SZABÓ 2011. 104.), valamint gödörbe helyezett csontváz.

A kerámia- és a fémleletek elsődleges vizsgálata alapján a késő bronzkori település élete a Hajdúbagos-Cehăluț csoport későbbi fázisának idején kezdődött és folytatódott a HA1 periódusban, valamint a kurdi szintre datált bronzdepó szerint tartott egészen a HA2 időszakig. Idő- és térbeli legközelebbi párhuzama a tőle néhány km-re délre fekvő Nyíregyháza–Oros, „Úr-Csere”, valamint a Nyíregyháza–Pazoni út, Tesco és Shell üzemanyagtöltő állomás lelőhely azzal az időbeli különbséggel, hogy a Mega Park leletanyagában nem csupán feltűnik néhány jellegzetesen Gáva stíluselvet hordozó kerámia, hanem egyértelműen és nagy számban már jelen van.

A betelepültség intenzitása

A lelőhely egyértelműen a zárt szerkezetű vagy intenzív települések kategóriájába sorolható. Ezt alátámasztja egyrészt az a nagyméretű árokrendszer, amely a települést a kevésbé jól védhető részeket körbevette, valamint az is, hogy a megkutatott területen mindenütt nagy volt az objektumsűrűség, bizonyos helyeken pedig kiemelkedően nagy. A település 13 hektárnyi feltárt területét három zónára lehet felosztani:

1. A legintenzívebb betelepültség a déli részen a legmagasabb dombhát, melynek csak kb. 10–15 %-a esett a feltárás területére, az is a dombhát északi, északnyugati csücske. Ezen a részen egyértelműen látszik, hogy itt van a legnagyobb objektumsűrűség. E terület fontosságát mi sem jelzi jobban, minthogy nyugati oldalról az árokrendszer belső árka határolta, keleti oldalról pedig természetes védelme volt: itt húzódott a települést észak–déli irányban átszelő egykori vízfolyás.

2. A következő zóna betelepültsége az elsőhöz képest kevésbé intenzív, viszont itt található a feltárt épületek nagy része. Ez a zóna az előző magas dombháttól északra és északkeletre lévő, valamint alacsonyabban fekvő nagy terület, mely még a települést határoló belső árkon belül van. E területet teljesen lehatárolja nyugati és északi oldalról a belső árok, keletiről szintén természetes védelmet élvezett: itt mocsaras terület húzódik. A mocsaras rész kezdeténél az árkok nem folytatódtak: itt feleslegessé váltak. Ezt a területet két részre osztja az észak–déli egykori patakmeder, melynek vonalában egyáltalán nem került elő objektum.

3. A harmadik zóna betelepültsége meglehetősen gyér, ez a belső és az ezzel párhuzamosan futó külső árok közötti terület. Északi felén négy épület található, a délnyugati részén kizárólag csak gödrök és árokszakaszok vannak, melyek a külső árokszakaszon túl is megtalálhatóak. A gödrök között vannak rituális jellegűek (248., 573., 1050., 1194. edénydepó, 322. gödörben talált csontváz). Az itt futó árokszakaszok talán kisebb egységeket jelölhettek ki, melyek funkciója jelenleg még ismeretlen.

¹⁸ Bacskai Istvánnak ezúton is köszönetet mondok a feltárás során nyújtott segítségéért!

Értékelés

A Mega Park területén fekvő egykori falu a környezetében elhelyezkedő hasonló korú (késő bronzkori) településekhez képest nagy kiterjedésű, intenzíven benépesült. Nagy mennyiségű értéket felhalmozó késő bronzkori település, mely fontos gazdasági és társadalmi szerepet tölthetett be a térség életében. Erre több jellegzetessége utal:

1. Minden bizonnyal e meghatározó szerep megőrzéséhez, de még inkább a közösség birtokában lévő területek és értékek védelméért (KEELEY–FONTANA–QUICK 2007. 58–62.) árokkal és sáncsal vették körül.

2. E körülhatárolt területet bizonyos pontokon tovább „erősítették” egy-egy jól elhelyezett, védelmet szolgáló depóval (mindkét arany- és a karperec depó). A „szűz” területtel körülhatárolt rituális helyen kívül még szintén áldozati kincsekkel (edény, fém) védték az egyes, épületekhez köthető települési egységeket.

3. A település – a kincsekben elhelyezett fémeken kívül is – bronzokban rendkívül gazdag, ami alapján komoly metallurgiai tevékenységgel kell itt számolnunk; mivel műhely nyomai nem kerültek eddig elő, akár kereskedelmi, elosztási szinten (SHENNAN 1986. 120., SHENNAN 1993. 151–152.).

Az elmúlt évek késő bronzkori, hasonló szervezettségű, dél-alföldi településeinek kutatása során felmerült, hogy megkülönböztethetünk közel egy korban vagy egymást részben fedő időben, egymás mellett élő, a település életén is túl „deponálási zónaként” funkcionáló telepet, mely kisebb mértékben volt lakott, mint a mellette lévő, nagy számú népességnek otthont adó falu, melynek azért szintén megvolt a maga kisebb deponálási területe (V. SZABÓ 2011. 106–107.). A Mega Park lelőhely véleményem szerint ez utóbbi kategóriába sorolható. A vele (nagy részben) egy időben élő és hozzá igen közel fekvő Nyíregyháza–Oros, „Úr-Csere”, szintén árokkal kerített lelőhelyen ennél jóval szerényebb szakrális és metallurgiai tevékenységet ismerünk. Úgy gondolom tehát, hogy ennél a településnél komolyabb, esetleg más funkciójú szerepe is lehetett a Mega parki népességnek.

Azt egyelőre megállapítani biztosan nem lehet, hogy a korábban bemutatott települési egységek milyen társadalmi réteghez tartozhattak, de az elrejtett kincsek helye, száma és gazdagsága, a rétegspecifikus kerámia, a komoly metallurgiai tevékenység feltételez egy olyan vezető réteget, amely – akár gazdasági hatalmánál fogva – központilag képes volt irányítani az itt élőket, koordinálta a gazdaságot és minden bizonnyal a vallási életet (HARDING 2000. 388–389.). Hasonló következtetésre jutottak Csanádpalota kutatói, akik szerint a földvár a korszak elitjének központja lehetett (SZEVEÉNYI–PRISKIN–CZUKOR 2014. 55.).

A bemutatott település környezetében még számos, szintén késő bronzkori (Hajdúbagos–Cehăluț csoport – proto-Gáva periódus) település került elő.¹⁹ Ezek egy része terepbejárásból (5. kép 2.), jó néhány ugyanakkor ásításokból (5. kép 1.) ismert. Térképre vetítve jól látszik, hogy ezek a lelőhelyek a mai Nyíregyháza–Orostól keletre lévő, észak–déli irányban húzódó homokhátaikat fedik le.²⁰ A rendelkezésünkre álló adatok alapján ezek egyrészt nagyobb lélekszámú közösségnek otthont adó falvak, valamint a környezetükben létesült kisebb tanyák lehettek. Jelenleg több kutató úgy véli, hogy a korábbi hierarchikus rendszer helyett egy heterarchikus/hálós

¹⁹ A középső bronzkori erődített magaslati telepek „hagyományát” folytatva a késő bronzkorban újra megfigyelhetünk egy településkonzentrációs folyamatot, amelynek köszönhetően földvárak, erődített települések jöttek létre (LICHTENSTEIN–RÓZSA 2008., SZEVEÉNYI–PRISKIN–CZUKOR 2014. 55.).

²⁰ A feltárt lelőhelyek a Mega Parktól északra: Nyíregyháza–Oros, Malom-hegy-dűlő, Nyíregyháza–Oros, Keleti elkerülő út 31. lh., Nyíregyháza–Oros, Nagy-Rét-dűlő középső és északi rész. Délre: Nyíregyháza–Oros, Keleti elkerülő út 27., 26., 33. lelőhely.

5. kép

Nyíregyháza–Oros, Mega Park és a környékén található késő bronzkori lelőhelyek elhelyezkedése a II. József-féle I. katonai felmérésen
1: ásatásból ismert lelőhely,
2: terepbejárásból ismert lelőhely

Fig. 5

Situation of Nyíregyháza–Oros, Mega Park and Late Bronze Age sites in the vicinity on the 1st Military Survey Map, 1: site known from excavation, 2: site known from field walks

kapcsolati modellel jellemezhető a korszak települési hálózata (HARDING 2007. 178–179., DUFFY 2008. 128–130., V. SZABÓ 2011. 105–106.), melybe a Mega parki lelőhely, illetve főként az azt körülvevő kisebb lelőhelyek beilleszthetők. Ezzel kapcsolatban fontos célunk a település pontos kiterjedésének meghatározása és a késő bronzkori településrendszerben elfoglalt helyének pontosabb meghatározása, valamint a nyomvonalon kívül eső terület intenzív terepi kutatása, főként a központi, ásatással alig megkutatott platón, hiszen ennek belső szerkezetéről egyáltalán nincs információnk.²¹ Emellett szintén a jövő feladatai közé tartozik a késő bronzkori leletanyag teljes feldolgozása, hiszen azt látjuk, hogy a települést a késő bronzkor középső időszakában (RBD–HA) használták, és reményeink szerint a leletanyag lehetőséget ad arra, hogy ezen belül fázisokat különítsünk el.²²

pontosabb meghatározása, valamint a nyomvonalon kívül eső terület intenzív terepi kutatása, főként a központi, ásatással alig megkutatott platón, hiszen ennek belső szerkezetéről egyáltalán nincs információnk.²¹ Emellett szintén a jövő feladatai közé tartozik a késő bronzkori leletanyag teljes feldolgozása, hiszen azt látjuk, hogy a települést a késő bronzkor középső időszakában (RBD–HA) használták, és reményeink szerint a leletanyag lehetőséget ad arra, hogy ezen belül fázisokat különítsünk el.²²

²¹ Ennek a nagyon intenzíven betelepült platónak a nyugati csücskében eddig csak gödrök kerültek feltárára, viszont ezek között volt a 793. edénydepó (L. NAGY 2012. 256–257. Taf. 2–3), mely a település legnagyobb edénydepója.

²² Ezt támasztja alá, hogy több olyan szuperpozíció ismert, ahol az egymásra ázott objektumokból késő bronzkori kerámia került elő, így a település belső, pontos kronológiáját csak a részletesebb (több mint 2000 objektum leletanyaga) eredmények ismeretében állapíthatjuk meg.

Függelék

Az objektumok leírása

Házak

20. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 200 cm, H. 300 cm, M. 36 cm. Déli, délnyugati részét teljesen megsemmisítette egy másik, bronzkori kerámiát tartalmazó objektum, amely a méretei alapján talán szintén épület lehetett. Ennek déli része már a szelvényfal alá futott. Cölöplyukra vagy tűzhelyre utaló nyomot nem sikerült megfigyelni, nyomokban döngölt padló regisztrálható volt (I. tábla 1–2.).
143. objektum: Lekerekített sarkú négyzet alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 350 cm, H. 400 cm, M. 40 cm. Az északnyugati sarkában több kődarab volt, átégett területekkel. Itt lehetett a tűzhely. Öt cölöplyukat sikerült megfigyelni feltárás közben: a keleti fal közepénél, a déli fal közepénél, a nyugati fal közepénél, valamint a délnyugati és az északnyugati sarkon. A többi cölöplyukat és padlóra utaló nyomot nem sikerült regisztrálni (I. tábla 9–10.).
2007. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, kelet–nyugati tájolású objektum. Sz. 280 cm, H. 400 cm, M. 30 cm. Keleti és északi felében földpadkát dokumentáltak, viszont sem tűzhelyre, sem cölöplyukra, esetleg padlóra utaló nyomot nem sikerült megfigyelni. Annyit írt le az ásató, hogy a déli, hosszanti oldal közepénél egy 15 cm-es kiugrás van. Ez a betöltés és a fotó alapján valószínűleg egy cölöplyuk helye lehetett. A betöltésben nagyméretű, veszszőfonatos tapasztásdarabot találtak (II. tábla 1–2.).
2458. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, kelet–nyugati tájolású objektum. Sz. 240 cm, H. 300 cm, M. 52 cm. Keleti és nyugati végét vágta egy-egy későbbi gödör. Tűzhelyre, cölöplyukra utaló nyomot nem lehetett megfigyelni (II. tábla 3–4.).
2563. objektum: Lekerekített sarkú négyzet alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 300 cm, H. 310 cm, M. 28–38 cm. Északnyugati oldalán tűzhely nyomaival és közepén, valamint a falak mentén nyolc cölöplyukkal. Padlóra utaló nyomot nem sikerült megfigyelni (III. tábla 1–2.).
2571. objektum: Lekerekített sarkú négyzet alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 310 cm, H. 320 cm, M. 36 cm. A falak mentén hét cölöplyuk, viszont tűzhely vagy padló nyomai nem kerültek elő (IV. tábla 1–2.).
2593. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, kelet–nyugati tájolású objektum. Sz. 240 cm, H. 300 cm, M. 40–50 cm. Középen, a délnyugati és az északkeleti sarkában, valamint a nyugati fal közepénél sikerült cölöplyukakat megfogni. Az objektum nagy részén keményre döngölt padlót lehetett regisztrálni. Délkeleti negyedében két, építésben megmaradt bronzkori edény volt. Tűzhelyre utaló nyom nem került elő (III. tábla 7–8.).
3581. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, feltehetően észak–déli tájolású objektum. Sz. 290 cm, H. 350 cm, M. 95 cm. Csak kevés maradványát bontották ki, mert két későbbi nagy objektum vágta. Padlóra, tűzhelyre, cölöplyukra utaló nyom nem került elő (IV. tábla 3–4.).
3768. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 300 cm, H. 320 cm, M. 12 cm. Keleti és nyugati oldalát vágta egy-egy későbbi objektum. Padlóra, cölöplyukra, tűzhelyre utaló nyomot nem sikerült megfigyelni (V. tábla 1–2.).
5212. objektum: Lekerekített sarkú négyzet alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 310 cm, H. 320 cm, M. 16–26 cm. Délnyugati sarkában tűzhely maradványai voltak, a délnyugati sarokban és a keleti fal mentén közepén egy-egy cölöplyuk került elő. Padlóra utaló nyomot nem sikerült megfigyelni (V. tábla 3–4.).
5305. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 380 cm, H. 450 cm, M. 40 cm. Padlóra, cölöplyukra, tűzhelyre utaló nyomot nem sikerült megfigyelni (IV. tábla 6–7.).
5258. objektum: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 470 cm, H. 500 cm, M. 27–45 cm. Délnyugati sarkában tűzhely maradványai voltak, nyomokban sikerült a keményre döngölt padlót regisztrálni. Cölöplyukat nem sikerült megfigyelni (VI. tábla 1–2.).
- 5298.: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, észak–déli tájolású objektum. Sz. 290 cm, H. 400 cm, M. 25–35 cm. Sem cölöplyukat, sem padlót vagy tűzhely maradványait nem sikerült megfigyelni (V. tábla 5–6.).

Tűzhelyek, kemencék

154. objektum: Tűzhely aljának maradványai egy 90x50 cm foltban, felét a gép elpusztította. Alacsony peremmel körülvett tüzelőfelület maradt meg, a platni alatt kevés csonttal és egy kerámiadarabbal.
165. objektum: 130x110 cm foltban a humuszban lévő platnit sikerült kibontani, mely alá kevés kerámia és állatsont volt tapasztva.
253. objektum: 45 cm átmérőjű, kb. 5 cm vastagon átégett omladékréteggel kemence maradványai kerültek elő, alatta kb. 1 cm vastagon kiegészített platni. Ettől északra meredeken lejtő, 150x140 cm-es munkagödör található.

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

2529. objektum: 65x70 cm-es vörösré égett tűzhelymaradványok, a platni alatt kevés kerámiával.
2598. objektum: Egy 240 cm átmérőjű gödörben található a 120 cm átmérőjű kemence, melynek sikerült kibontani a beomlott boltozatát, alatta pedig a háromszor megújított, nagyméretű platnit. Az egyes rétegek alatt nagy mennyiségű kerámia és állatsont volt. A kemencétől északra és délre is egy-egy munka(kiszolgáló)gödör helyezkedett el (2599. és 2601. objektumok), melyekben a kemencéből származó átégett töredékek, tapasztásdarabok voltak (VII. tábla 1.).
3268. objektum: Egy 155 cm átmérőjű, 60 cm mély gödör északi részén már a felszínen jelentkező kemence maradványai kb. 55 cm átmérőjű területen. Az átégett omladékréteg és a platni együtt kb. 5 cm vastagon volt kibontható. A gödör a tűzhely munkagödörre lehetett (VII. tábla 9.).
5230. objektum: Egy 210x230 cm átmérőjű gödörben jelentkező, kb. 110 cm átmérőjű kemence tapasztásának omladékai. A munkagödörből egy ép bögre és egy kétfülű fazék is előkerült.

Kút

115. objektum: Lekerekített sarkú szögletes folttal jelentkezett. Meredek falú, sűrű iszapos betöltésű kút. 130 cm-nél elkezdtet feljönni a talajvíz, innentől bontását géppel folytatták. Sikerült megfigyelni egy csapolt, kb. 150 cm hosszú deszkából készült kútbélés maradványait, amely 2–5 méter közötti mélységben jelentkezett. 5 méter mélységnél lejjebb a gép kanala nem ért le, ezért a bontását abba kellett hagyni (VIII. tábla 11., 13.).

Irodalomjegyzék

BANNER 1939.

Banner János: A hódmezővásárhelyi Nagytatársánc. [Die große-Tertarschanze bei Hódmezővásárhely.] *Dolg* 15. 1939. 93–112.

BEJINARIU 2009.

Ioan Bejinariu: The Settlement from Recea-Sulduba Valley, Sălaj County. Contributions to the knowledge of Late Bronze Age Habitat in North-Western Romania. In: Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the international colloquium from Târgu Mureș 24–26 October 2008. Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica I. Ed. Sándor Berecki – Rita Németh E. – Botond Rezi. Editura Mega, Cluj-Napoca 2009. 183–201.

BEJINARIU–LAKÓ 2000.

Ioan Bejinariu – Éva Lakó: Contribuții la cunoașterea Bronzului Târziu din nord-vestul României. Așezarea de la Crasna. [Contributions a la connaissance du bronze tardif du nord-ouest de la Roumanie.] *Acta MP* 23. 2000. 153–219.

CZAJLIK 2006.

Czajlik Zoltán: Őskori erődítések kutatása légi régészeti módszerekkel. [Die Erforschung der urzeitlichen Befestigungen mit den Methoden der Luftbildarchäologie.] In: „Gondolják, látják az várnak nagy voltát...” Tanulmányok a 80 éves Nováki Gyula tiszteletére. Szerk. Kovács Gyöngyi – Miklós Zsuzsa. Castrum Bene Egyesület – Historiaantik Könyvesház Kiadó, Budapest 2006. 71–80.

DUFFY 2008.

Paul Regis Duffy: A Körös vidék bronzkori tell társadalmi. In: Körös-menti évezredek. Régészeti, ökológiai és településtörténeti kutatások a Körös-vidéken. Szerk. Bóka Gergely – Martyn Emília. Gyulai Katalógusok 13. Gyula 2008. 107–148.

FIGLER 1996.

Figler András: Adatok Győr környékének bronzkorához. Bronzkori kultúrák Győr környékén. [Angaben zur Bronzezeit in der Umgebung von Győr. Bronzezeitliche Kulturen in der Umgebung von Győr.] *Pápai Múzeumi Értesítő* 6. 1996. 7–29.

- GOGÁLTAN–SAVA 2012.
Florin Gogâltan – Victor Sava: War and Warriors during the Late Bronze Age within the Lower Mureş-Valley. *Ziridava* 26: 1. 2012. 61–81.
- HARDING 2000.
Anthony F. Harding: European Societies in the Bronze Age. Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- HARDING 2007.
Anthony Harding: Warriors and Weapons in Bronze Age Europe. *Archaeolingua Series Minor* 25. Budapest 2007.
- B. HELLEBRANDT 2015.
Magdolna B. Hellebrandt: Die Häuser der Gáva-Kultur auf dem Fundort Köröm-Kápolnádomb (Ungarn). In: *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag.* Hrsg. Ildikó Szathmári. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2015. 199–212.
- HORVÁTH–SZILAS–ENDRÓDI–HORVÁTH 2001.
Horváth László András – Szilas Gábor – Endrődi Anna – Horváth M. Attila: Óskori telepek és sírok feltárása Dunakeszi határában. [Excavation of prehistoric settlements and graves in Dunakeszi.] *Aquincumi Füzetek* 7. 2001. 115–127.
- JOCKENHÖVEL 1990.
Albrecht Jockenhövel: Bronzezeitlicher Burgenbau in Mitteleuropa. Untersuchungen zur Struktur frühmetallzeitlicher Gesellschaften. In: *Orientalisch-ägäische Einfürte in der europäischen Bronzezeit. Ergebnisse eines Kolloquiums.* Koll. Mainz 16.–19. 10. 1985. RGZM Monographien 15. Bonn 1990. 209–228.
- KALICZ–KOÓS 1997.
Kalicz Nándor – Koós Judit: Oszlár-Nyárfaszög. Késő bronzkori telep a Kr. e. XIII. századból. [Oszlár-Nyárfaszög. Late Bronze Age settlement from the 13th century B.C.] In: *Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései.* Szerk. Raczy Pál – Kovács Tibor – Anders Alexandra. Magyar Nemzeti Múzeum–Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Tanszék, Budapest 1997. 66–71.
- KEELEY–FONTANA–QUICK 2007.
Lawrence H. Keeley – Marisa Fontana – Russel Quick: Baffles and Bastions: the Universal Features of Fortifications. *Journal of Archaeological Research* 15. 2007. 55–95.
- KEMENCZEI 1982.
Tibor Kemenczei: Die Siedlungsfunde der Gáva-Kultur aus Nagykálló. *FA* 33. 1982. 73–95.
- KIRÁLY 2013.
Király Ágnes: Újabb adatok az alföldi Gáva kultúra temetkezéseinek problémájához: birituális temető Tiszabura-Nagy-Ganajos háton. [New evidence on the burial customs of the Gáva-culture in the Great Hungarian Plain. Biritual cemetery at Tiszabura-Nagy-Ganajos hát.] *Tisicum* 22. 2013. 31–55.
- KOBAL 1996.
Josip Kobaľ: Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of „Chitattia” (near Solotvino/Aknaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History. [Előzetes jelentés a Szolotvinó/Aknaszlatina (Ukrajna, Kárpátalja) környéki „Csitattja” többretegű erődített telepen a Kárpátalja Honismereti Múzeum által szervezett régészeti feltárás eredményeiről.] *NyJAMÉ* 37–38. 1995–96. (1996) 115–151.

KOBALY 2007.

Йосип Кобаль: До питання про хронологію та періодизацію культури Станове. *Зануки Наукового товариства імені Шевченка* CCLIII. 2007. 583–602.

LÁSZLÓ 1994.

Attila László: Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holihrad și Corlăteni-Chișinău pe teritoriul Moldovei. [Die Anfänge der Eisenzeit im Ostkarpatenraum. Die Gáva-Holihrad- und Corlăteni-Chișinău-Kultur auf dem Gebiet der Moldau.] *Bibliotheca Thracologica* 6. București 1994.

LEVIŢKI 1994.

Oleg Leviŭki: Cultura Hallstatului canalat la răsărit de Carpați. [La culture du Hallstatt Canané à l'est de Carpathes.] *Bibliotheca Thracologica* 7. București 1994.

LICHTENSTEIN–RÓZSA 2008.

Lichtenstein László – Rózsa Zoltán: Bronzkori csalafintaságok a középkori Kaszaper területén. *MűkuCsom* 2007. (2008). 43–56.

MARTA 2009.

Liviu Marta: The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima. [Pete-Csengersima késő bronzkori települései.] Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare 2009.

MARTA 2010.

Liviu Marta: Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii Hallstattiene în Câmpia Sătmăreană și în Țara Oașului. Teză de doctorat. Alba Iulia 2010.

MARTA–SANA–BEJINARIU–L. NAGY–BERENDI 2010.

Liviu Marta – Daniel V. Sana – Ioan Bejinariu – Márta L. Nagy – Elisabeta Berendi: The Late Bronze Age Settlement of Nyíregyháza–Oros „Úr-Csere”. [Nyíregyháza–Oros késő bronzkori települései.] Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare 2010.

D. MATUZ 1997.

D. Matúz Edit: Késő bronzkori és kora vaskori háztípusok és rekonstrukciós kísérleteik. [Spätbronzezeitliche und früheisenzeitliche Häsertypen und ihre Rekonstruktionsversuche.] *BudRég* 31. 1997. 211–227.

MOZSOLICS–HEGEDŰS 1963.

Mozsolics Amália – Hegedűs Zoltán: Két nagykállói depotlelet és a telekoldali bronzlelet vizsgálata. [Zwei Depotfunde von Nagykálló (Kom. Szabolcs-Szatmár) und die Spektrographische Untersuchung einiger Bronzen von Telekoldal.] *ArchÉrt* 90. 1963. 252–262.

NAGY 2007.

Nagy Márta: Késő bronzkori településrészlet Nyíregyházán. [Spätbronzezeitlicher Siedlungsteil in Nyíregyháza.] *NyJAMÉ* 49. 2007. 124–154.

L. NAGY 2012.

Márta L. Nagy: Neue Beiträge zu spätbronzezeitlichen Gefäßdeponierungssitten im Oberen Theißgebiet. In: The Gáva Culture in the Tisa Plain and Transylvania. Die Gáva-Kultur in der Theißebene und Siebenbürgen. Symposium Satu Mare 17–18 June/Juni 2011. Ed. Liviu Marta. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare 2012. 255–280.

L. NAGY 2015.

Márta L. Nagy: The Late Bronze Age Settlement Structure of Nyíregyháza Mega Park. Preliminary Report. In: A bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon. 2014. december 17–18-án rendezett konferencia. / State of the Hungarian Bronze Age Research. Conference held between 17th and 18th of December 2014. Szerk. Kiss Viktória – Kulcsár Gabriella – V.

Szabó Gábor – Váczi Gábor. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet – ELTE Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet. In print.

L. NAGY–SCHOLTZ 2009.

L. Nagy Márta – Scholtz Róbert: A késő bronzkori Felsőszöcs kultúra települése Ór–Óri-tag lelőhelyen. [Summary.] In: Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the international colloquium from Târgu Mureş 24–26 October 2008. Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica I. Ed. Sándor Berecki – Rita Németh E. – Botond Rezi. Editura Mega, Cluj-Napoca 2009. 223–258.

NÉMETHI 1990.

János Némethi: Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului din nord-vestul României. [Beiträge zur Erforschung der Spätbronzezeit in Nordwestrumänien.] *SCIV* 41. 1990. 19–54.

POP 2009.

Dan Pop: The Middle Bronze Age Settlement of Petea-Csengersima. [A pete-csengersimai középső bronzkori település.] Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare 2009.

RUSU–DÖRNER–ORDENTLICH 1999.

Mircea Rusu – Egon Dörner – Ivan Ordentlich: Die Erdburg von Sântana-Arad in dem zeitgleichen archäologischen Kontext. In: Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt. Hrsg. Nikolaus Boroffka – Tudor Soroceanu. Internationale Archäologie: Studia honoraria Bd. 7. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 1999. 143–165.

SAVA 1998.

Eugen Sava: Die Rolle der „östlichen“ und „westlichen“ Elemente in der Genesis des Noua-Sabatinovka Kulturkomplexes. (Nach den Materialien des Pruth-Dnestr Zwischenstromgebiets). In: Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenwege und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v.Chr.). Hrsg. Bernhard Hänsel – Jan Machnik. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 1998. 267–312.

SHENNAN 1986.

Stephen Shennan: Central Europe in the Third Millennium B.C.: An Evolutionary Trajectory for Beginning of the European Bronze Age. *JAA* 5. 1986. 115–146.

SHENNAN 1993.

Stephen Shennan: Settlement and Social Change in Central Europe, 3500–1500 BC. *Journal of World Prehistory* 7. 1993. 121–161.

V. SZABÓ 2004.

V. Szabó Gábor: Ház, település és településszerkezet a késő bronzkori (BD, HA, HB periódus) Tisza vidéken. [Houses, Settlements, and Settlement Structures in the Tisza Region of the Late Bronze Age (Periods BD, HA, HB).] In: ΜΩΜΩΣ II. Óskoros Kutatók II. összejelentésének konferenciakötete. Szerk. Nagy Emese Gyöngyvér – Dani János – Hajdú Zsigmond. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen 2004. 137–169.

V. SZABÓ 2011.

V. Szabó Gábor: Ahol a bronz terem... Előzetes jelentés a Baks-Temetőparti késő bronzkori lelőhelyen végzett fémkereső műszeres kutatásokról. [Wo die Bronze liegt... Vorläufiger Bericht zu Geländeuntersuchungen mit Metallsonden am spätbronzezeitlichen Fundort Baks-Temetőpart.] *MFMÉ – StudArch* 12. 2011. 91–126.

SZEVERÉNYI–PRISKIN–CZUKOR 2014.

Szeverényi Vajk – Priskin Anna – Czukor Péter: Csanádpalota-Juhász T. tanya késő bronzkori erődített település feltárása – előzetes jelentés a 2011–2013. évi ásatások eredményeiről. [Excavations at the Late Bronze Age Fortified Settlement of Csanádpalota-Juhász T. tanya (M43 Site Nr. 55.): the Results of the 2011–2013 Campaigns.] *MFME* Új folyam 1. 2014. 35–60.

SZÉKELY 1966.

Zsolt Székely: Așezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei. [Auszug.] *Sfatul Popular Regional Brașov. Muzeul Regional Sfântu Gheorghe, Brașov* 1966.

URÁK–MARTA 2011.

Malvinka Urák – Liviu Marta: Human Remains of the Late Bronze Age Settlement in the Upper Tisza Region. New Researches and New Evidence. In: *Bronze Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 8–10 October 2010. Bibliotheca Musei Marisiensis IV. Ed. Sándor Berecki – Rita Németh E. – Botond Rezi. Editura Mega, Târgu Mureș* 2011. 155–162.

VASILIEV–ALDEA–CIUGUDEAN 1991.

Valentin Vasiliev – Alexandru I. Aldea – Horia Ciugudean: Civilizatia dacică timpurie în aria Intracarpatică a României. *Contributii arheologice: Asezarea fortificată de la Teleac. Editura Dacia, Cluj-Napoca* 1991.

ZAHARIA 1965.

Eugen Zaharia: Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Fouilles et trouvailles de Mediaș 1958. *Dacia* 9. 1965. 83–104.

L. NAGY Márta

Jósa András Múzeum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: lnagymarta@gmail.com

The structure of a Late Bronze Age settlement from the site of Nyíregyháza–Oros, Mega Park

Preliminary report

Comparing to contemporary settlements in the same environment, Prehistoric village excavated at Nyíregyháza–Mega Park is a large, intensively inhabited Late Bronze Age settlement where a serious amount of values was accumulated. It could have played important role in the economic and social life of the region. This is attested by its several characteristic features:

1. The settlement was encircled by a ditch and earthwork, probably, in order to guard its determinative role and protect territories and values belonging to the community.

2. This encircled territory was further “reinforced” by some systematically situated hoards playing protective role (two gold and one bracelet hoard). Beside the ritual place surrounded by “empty” territory, some settlement units related to buildings were also protected by sacrificial hoards (pottery, metal).

3. Apart from the metal finds of the hoards, the site provided an extremely rich bronze find collection. Judging from this, we can count with serious metallurgic activity here. No traces of workshop came to light, so we can suggest the existence of a trade and distribution centre.

In the course of research of similar Late Bronze Age settlements of similar organisation in the southern part of the Great Hungarian Plain, it was suggested that there were parts of settlements functioning as “deposition zones”. They could exist synchronously or partly overlapping each other in time, living side by side. These zones were less populated than the nearby village with a serious number of inhabitants that also could have had its own, smaller deposition territory. In my opinion, the site of Mega Park can be classified as the latter case. In the site of Nyíregyháza–Oros, “Úr-Csere” mostly synchronous with Mega Park and situated very close to, the settlement was also encircled by a ditch, but its sacral and metallurgy activity is modest. So, the population of the Mega Park site must have had a more serious role, possibly, another function differing from the “Úr-Csere” site.

For the time being, we cannot determine the social attribution of certain settlement units. However, the places, number and richness of the hidden hoards, pottery specific for the layers, serious metallurgic activity refer to a leading group that – probably, due to its economic power – was capable of centralised ruling of the local population, of coordinating the economy and, in all probability, the religious life. Researchers of the Csanádpalota site got to a similar conclusion. According to them, the earthwork found there could have been the elite’s centre of the period.

In the environment of the settlement in question several also Late Bronze Age (Hajdúbágos–Cehăluț Group – proto-Gáva Period) settlements came to light. Some of them was recorded during field walks, another part is known from excavations. After mapping them it can be well seen (Fig. 1. 5) that these sites cover the sand ridge running in north–south direction east of the present Nyíregyháza–Oros. These are villages inhabited by large communities and smaller farms founded in their environment. To-date, several researchers think that the settlement network of the age can be characterised not by the earlier hierarchic system, but by a heterarchic/net like model of relations. The site of Mega Park and, on the first hand, smaller sites surrounding it, fit well into this model. In this connection, our important goal is to determine precisely the extension of the settlement and to place it more accurately in the system of Late Bronze Age settlements. It is necessary to make an intensive field research of the territory outside of the excavated area, mainly on the plateau hardly investigated during the excavation, because we do not have any information on its interior structure. A future task is to completely evaluate the Late Bronze Age find material. Now it is clear that the settlement was in use in the middle period of the Late Bronze Age (RBD–HA). Hopefully, the find material will provide an opportunity to separate different phases in this chronology.

Márta L. NAGY

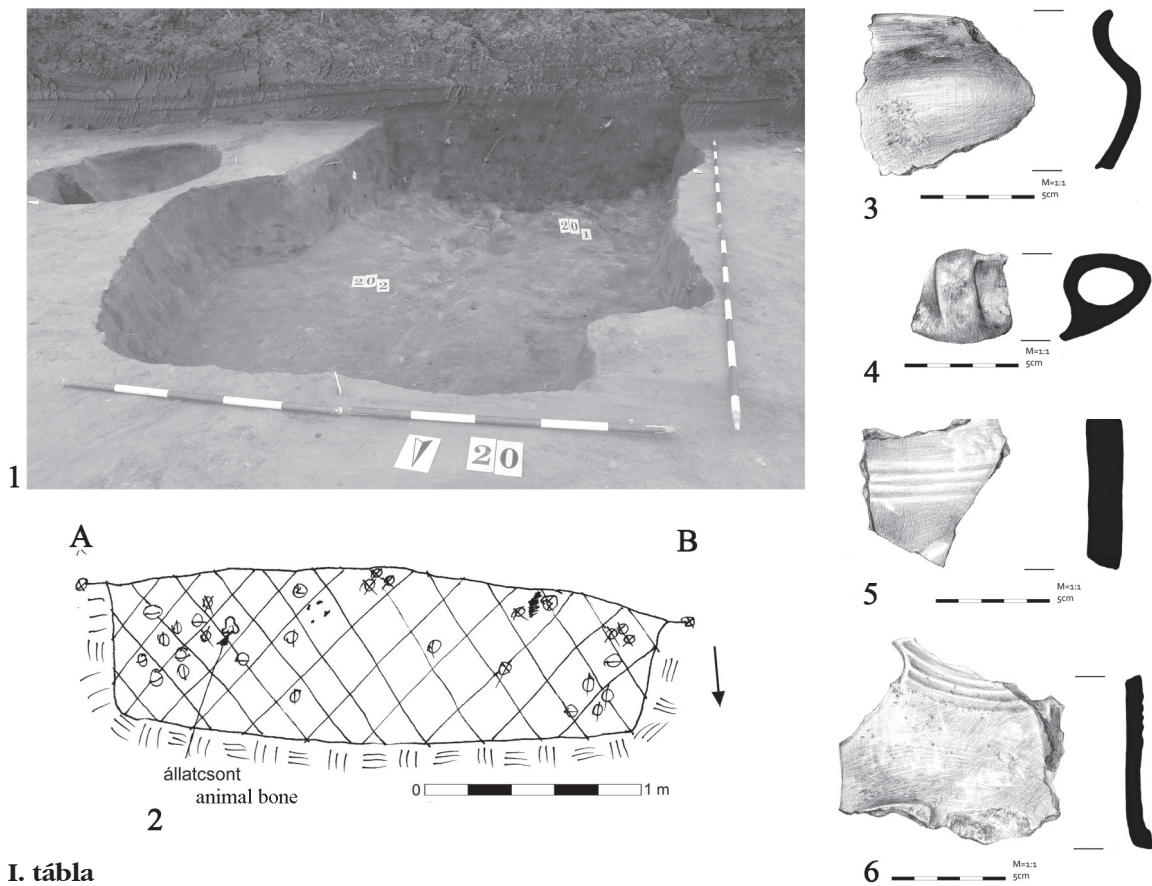
Jósa András Museum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: lnagymarta@gmail.com

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

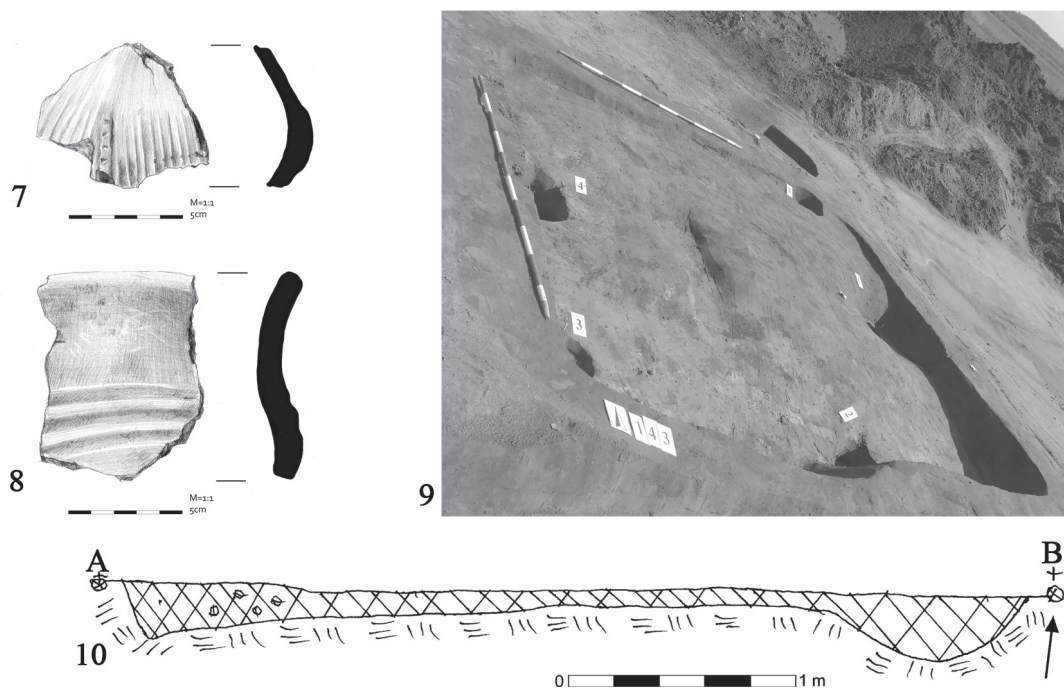

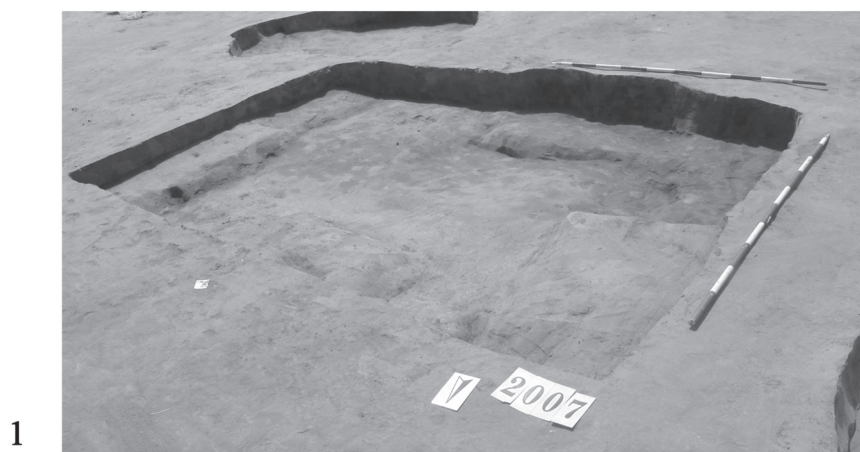
I. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–8: 20. épület, 9–10: 143. épület

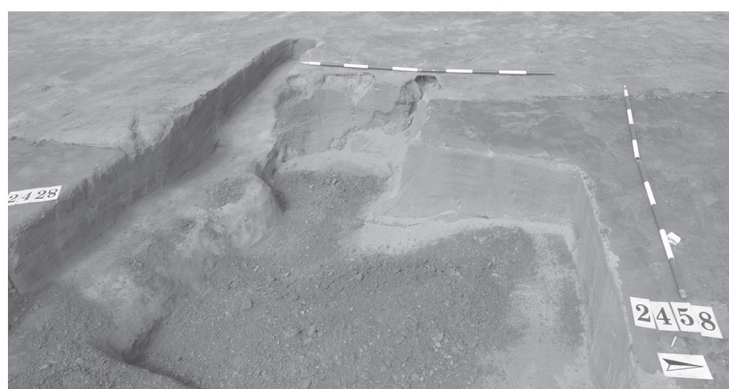
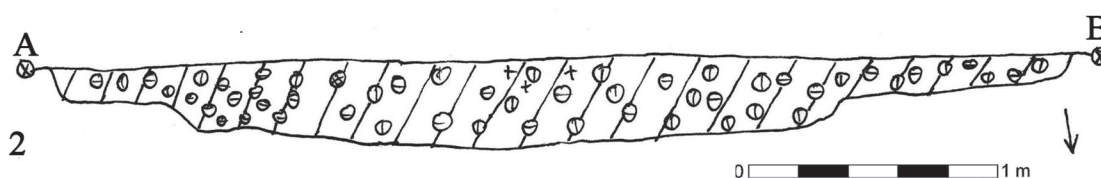
Table I

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–8: building 20; 9–10: building 143

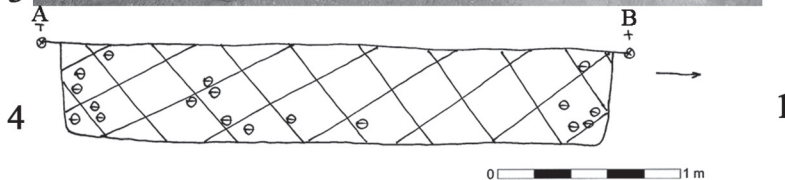

1

3

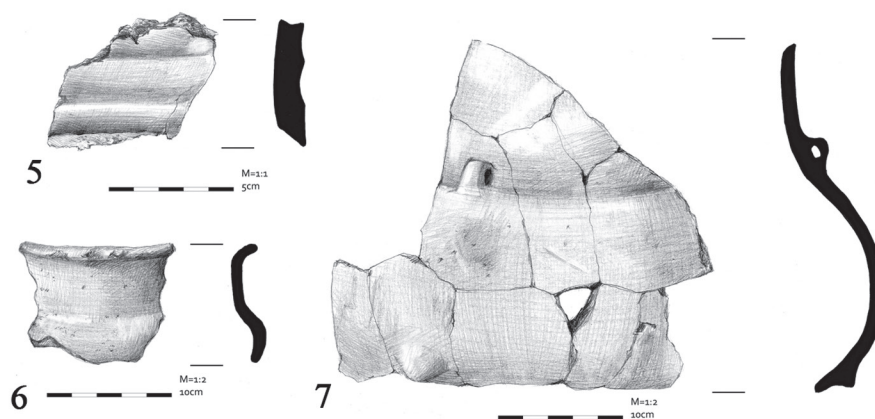
1

II. tábla

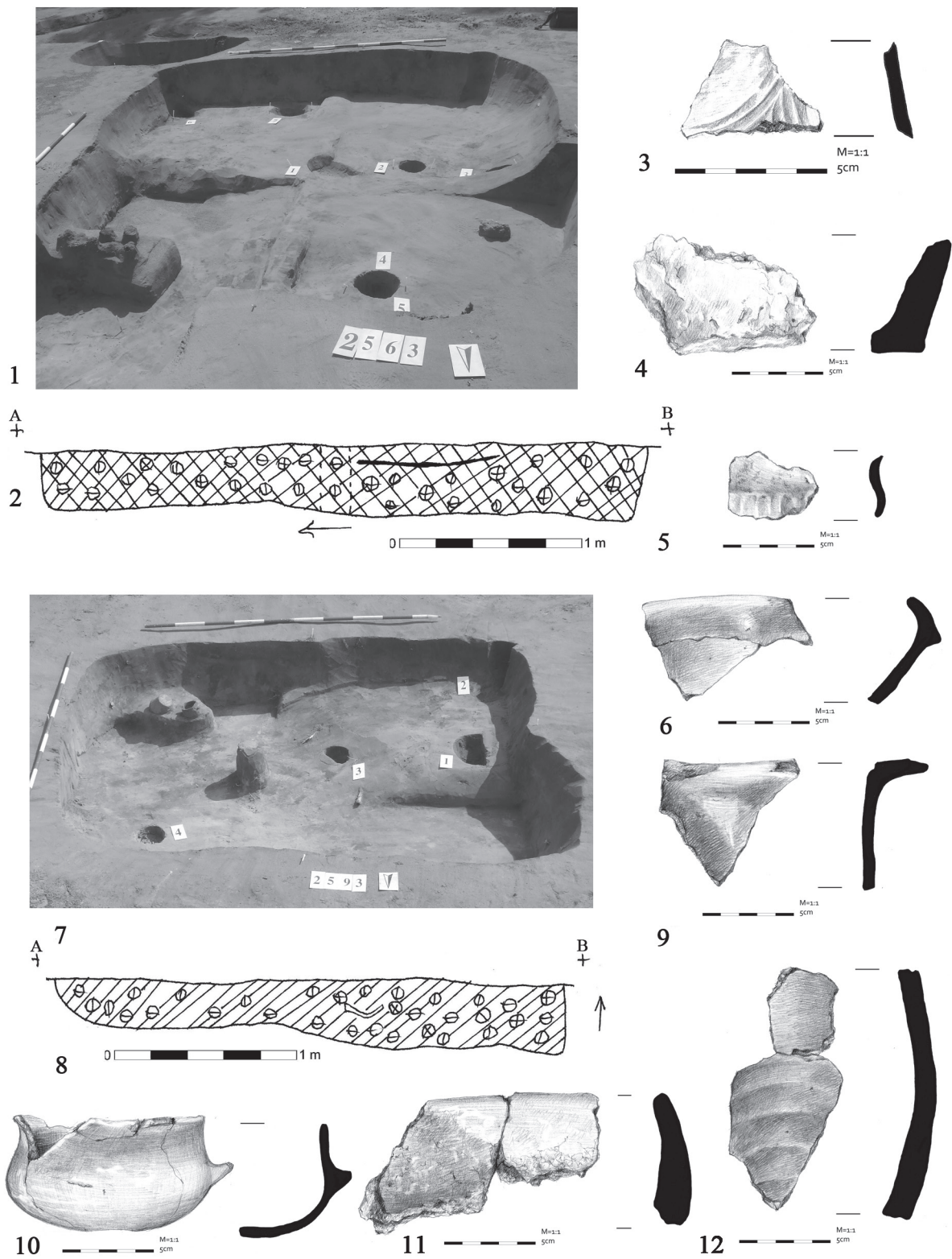
Nyíregyháza–Oros, Mega
Park 1–2: 2007. épület,
3–7: 2458. épület

Table II

Nyíregyháza–Oros, Mega
Park 1–2: building 2007;
3–7: building 2458

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

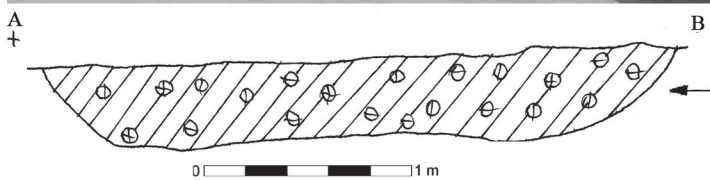
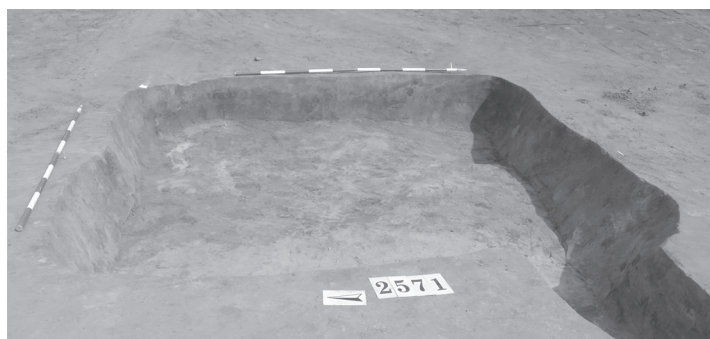

III. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–4: 2563. épület, 5–12: 2593. épület

Table III

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–4: building 2563; 5–12: building 2593

IV. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park

1–2: 2571. épület,

3–4: 3581. épület,

5–8: 5305. épület

Table IV

Nyíregyháza–Oros, Mega Park

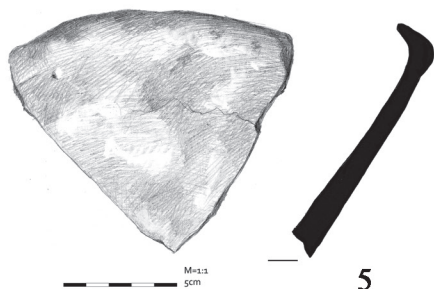
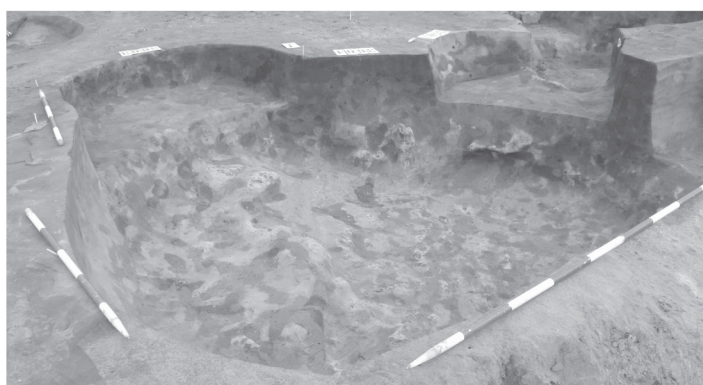
1–2: building 2571;

3–4: building 3581;

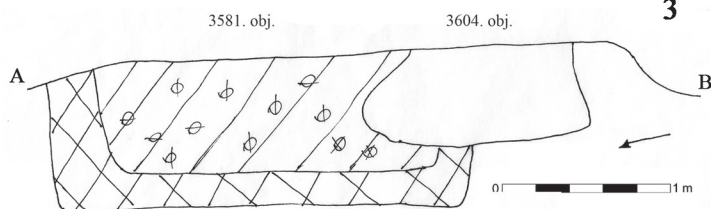
5–8: building 5305

1

2

5

3

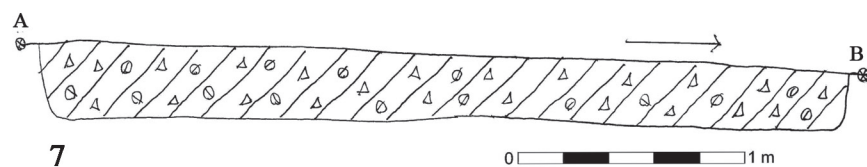
4

6

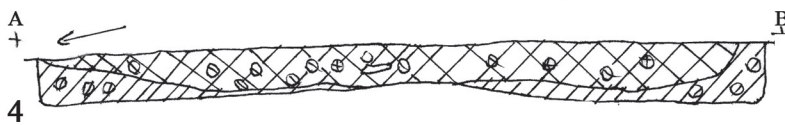
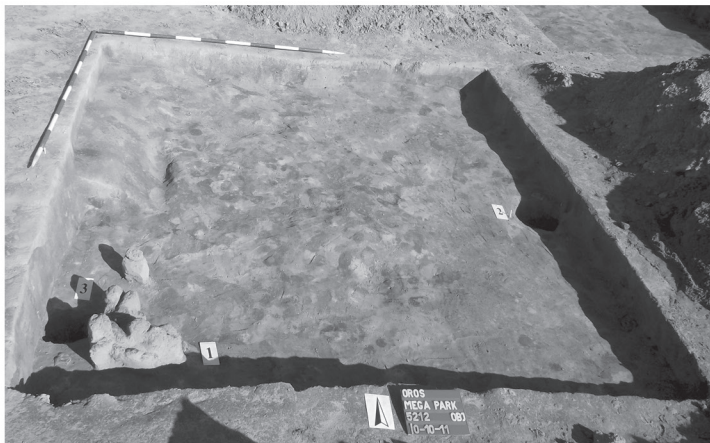
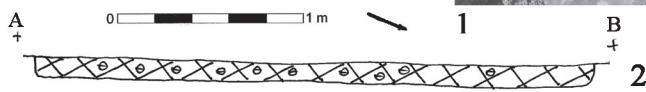
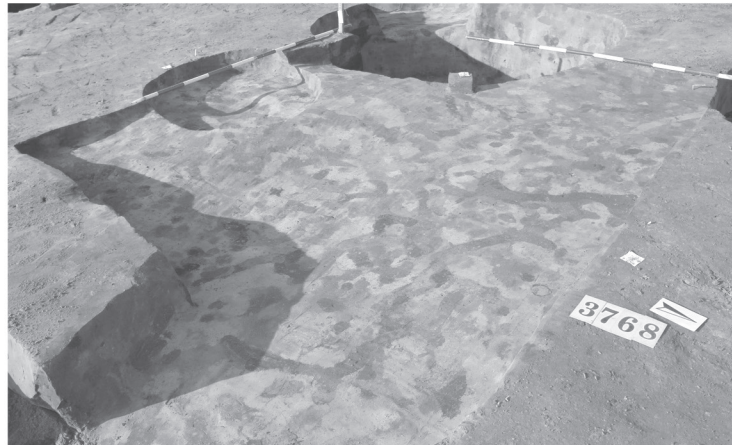

8

7

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

V. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park

1–2: 3768. épület,

3–4: 5212. épület,

5–6: 5298. épület

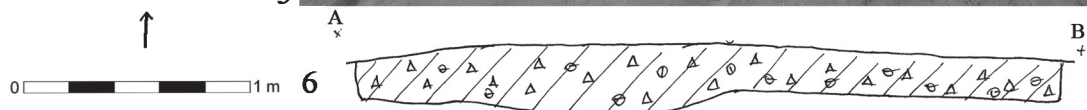
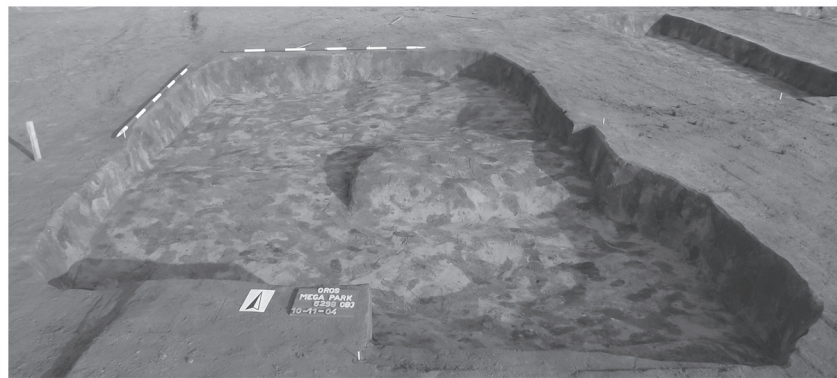
Table V

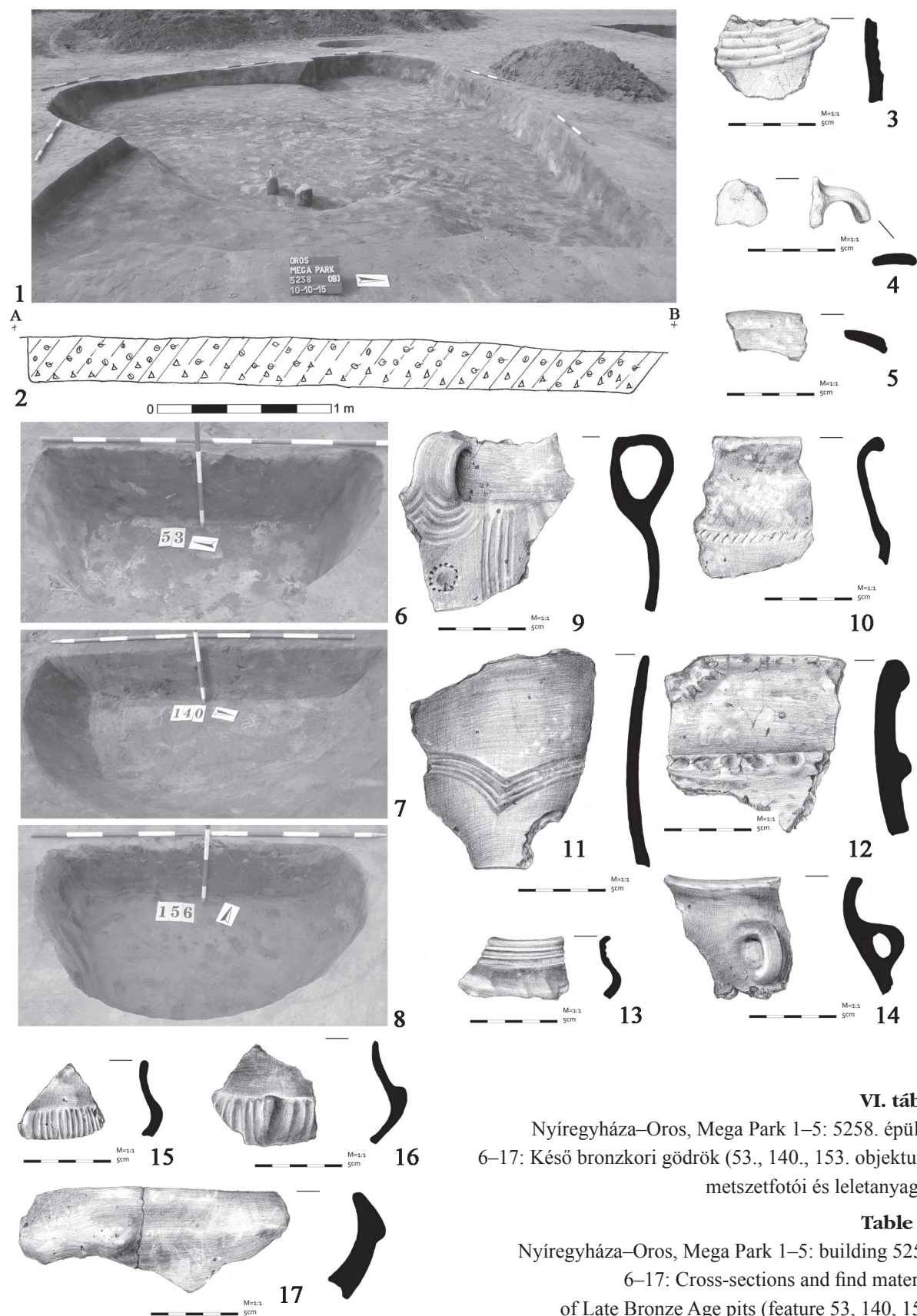
Nyíregyháza–Oros, Mega Park

1–2: building 3768;

3–4: building 5212;

5–6: building 5298

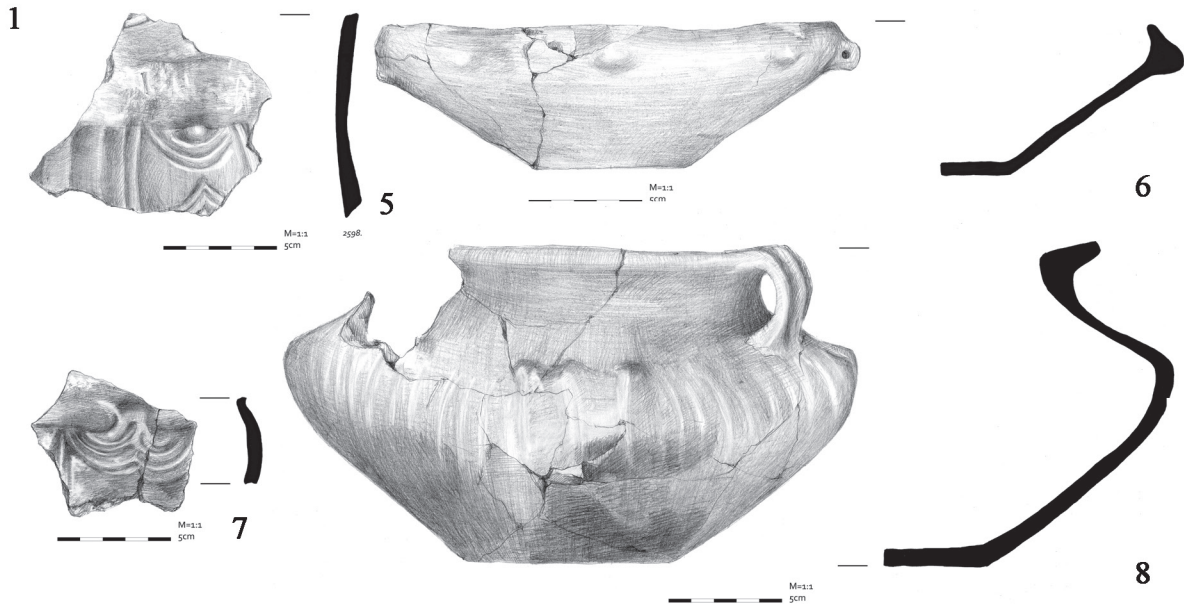
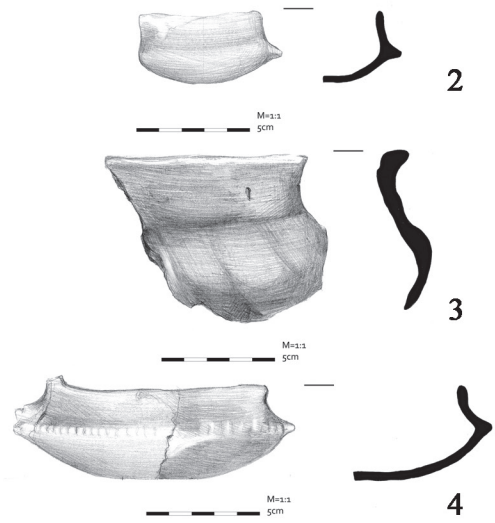

VI. tábla
 Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–5: 5258. épület,
 6–17: Késő bronzkori gödrök (53., 140., 153. objektum)
 metszetfotói és leletanyaguk

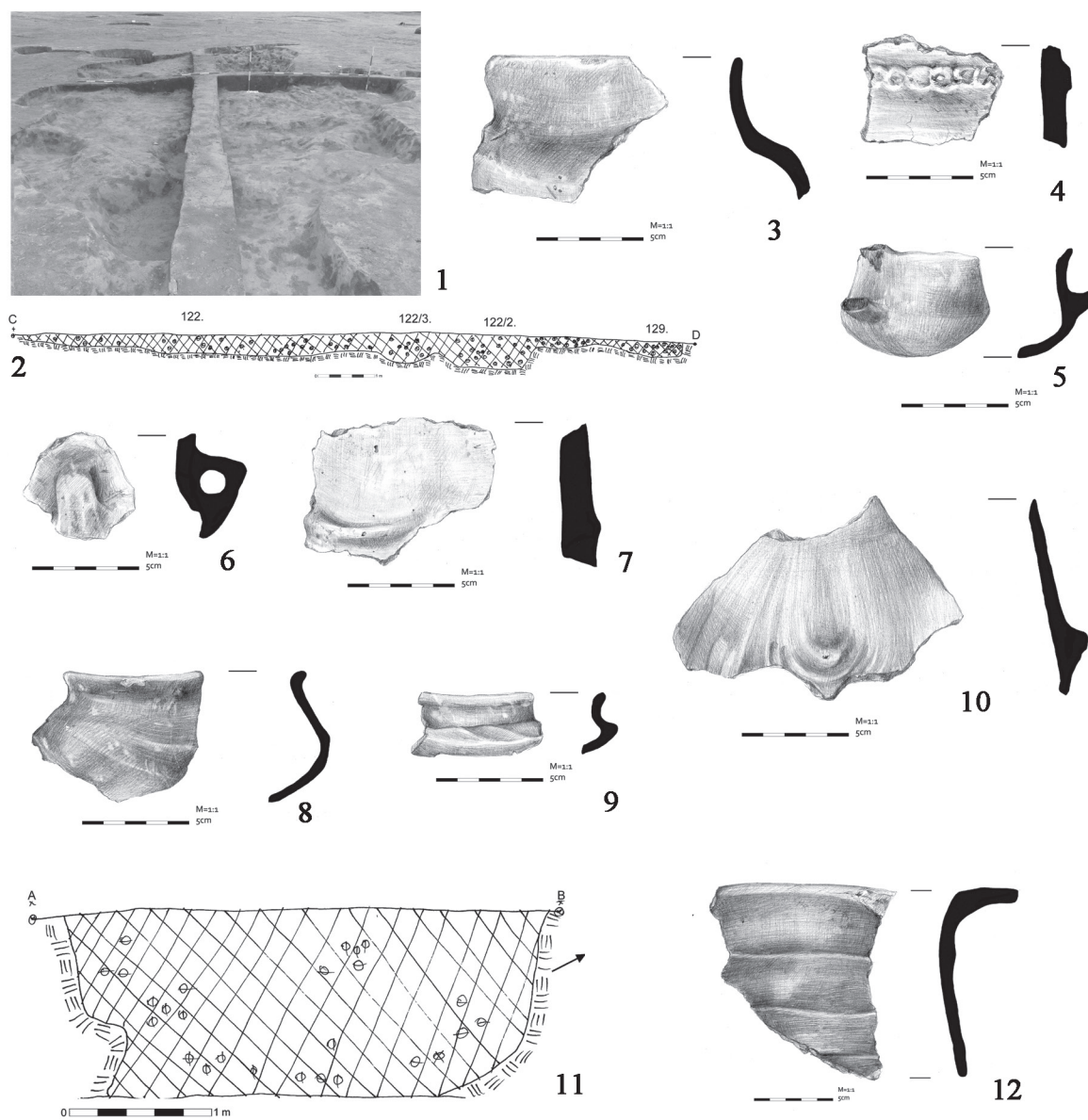
Table VI
 Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–5: building 5258;
 6–17: Cross-sections and find material
 of Late Bronze Age pits (feature 53, 140, 153)

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

VII. tábla
Nyíregyháza–Oros, Mega Park
1–8: 2598. kemence,
9: 3268. kemence

Table VII
Nyíregyháza–Oros, Mega Park
1–8: furnace 2598,
9: furnace 3268

VIII. tábla

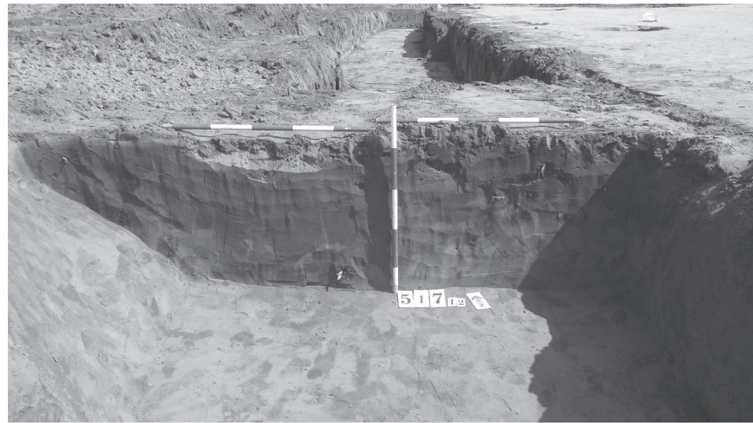
Nyíregyháza–Oros, Mega Park
 1–10: A 122. késő bronzkori
 gödörbokor és leletanyaga,
 11–13: 115. kút

Table VIII

Nyíregyháza–Oros, Mega Park
 1–10: Late Bronze pit complex 122
 and its find material,
 11–13: well 115

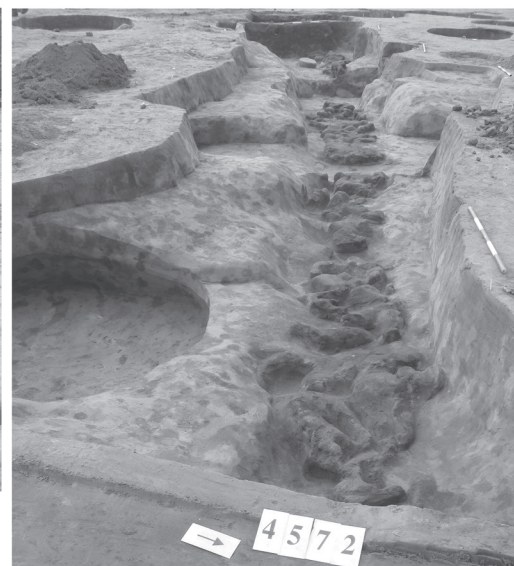
Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

1

2

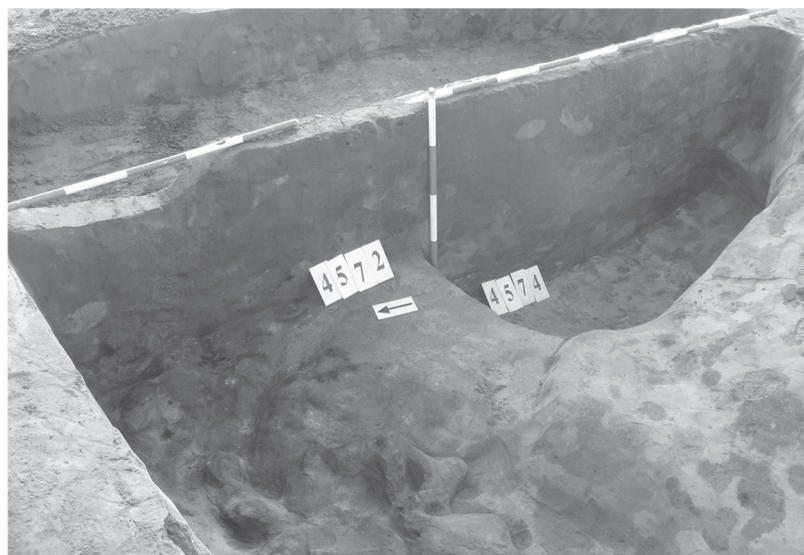
3

IX. tábla

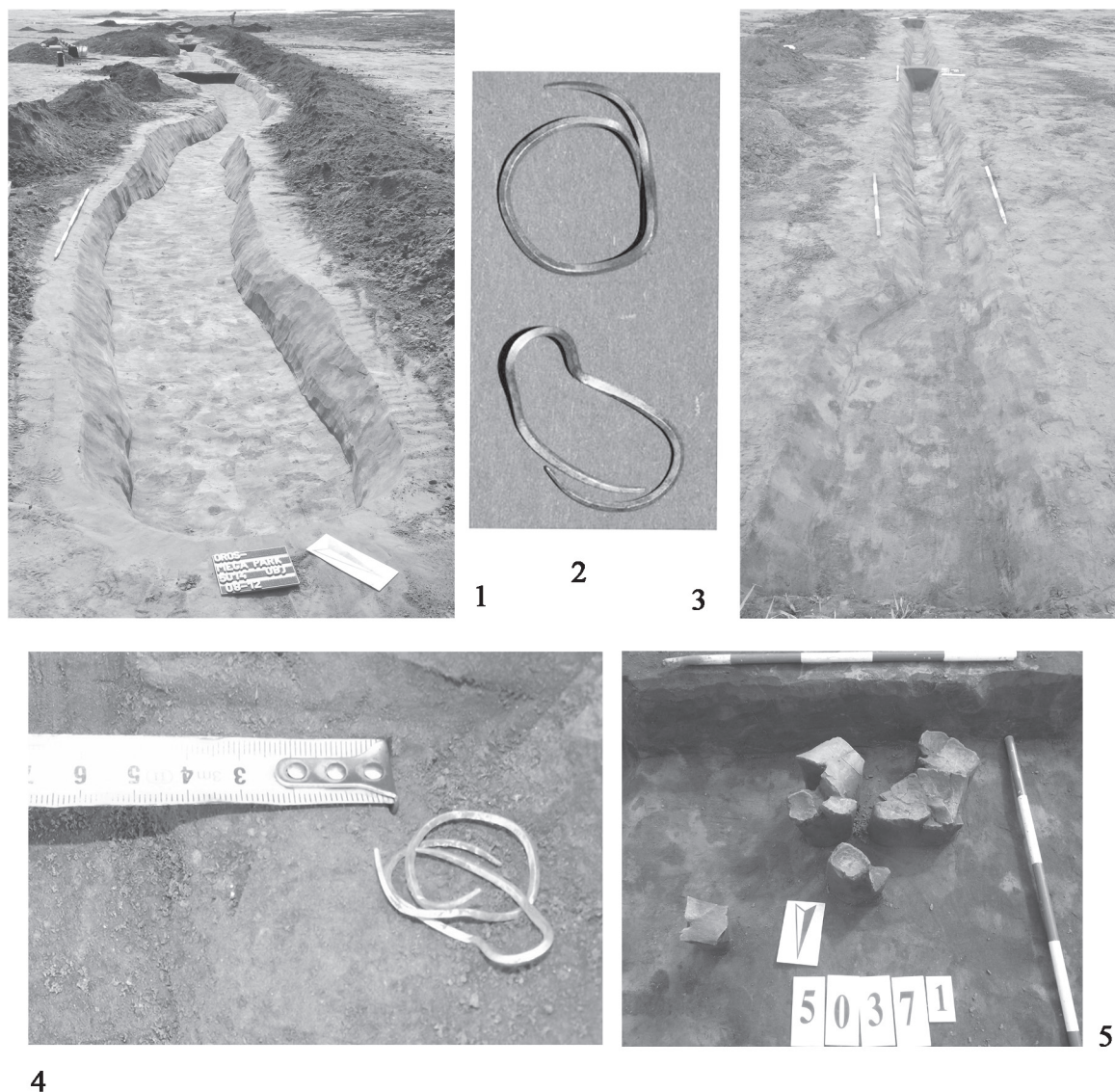
Nyíregyháza–Oros,
Mega Park, a késő
bronzkori települést
határoló szélesebb
árokrendszer (517.,
4572., 4970. objektum)

Table IX

Nyíregyháza–Oros,
Mega Park, wider ditch
system bordering the Late
Bronze Age settlement
(feature 517, 4572, 4970)

4

4

X. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–5: A késő bronzkori települést határoló, legszélső, keskenyebb árokrendszer (5014., 5037. objektum) bontás utáni fotói, az árokban előkerült aranyelettel és összeroppant edénnyel, 6: A késő bronzkori településen előkerült második aranyelet (193. objektum)

Table X

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–5: Exterior, more narrow ditch system bordering the Late Bronze Age settlement (feature 5014, 5037) excavated, with the gold find recovered in the ditch and broken vessel, 6: Second gold find recovered at the Late Bronze Age settlement (feature 193)

6

Egy késő bronzkori település szerkezetének bemutatása Nyíregyháza–Oros, Mega Park lelőhelyről

1

2

3

4

XI. tábla

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–2: A késő bronzkori településen előkerült, ópályi horizontra datálható bronzdepó (2196. objektum) 3–4: A késő bronzkori településen előkerült kurdi horizontra datálható bronzdepó (2550. objektum)

Table XI

Nyíregyháza–Oros, Mega Park 1–2: Bronze hoard dated to the Ópályi horizon, found at the Late Bronze Age settlement (feature 2196), 3–4: Bronze hoard dated to the Kurd horizon found at the Late Bronze Age settlement (feature 2550)

